

Sportcampus Zuiderpark Den Haag

Voorlopig Ontwerp | september 2013

FaulknerBrowns Architects

Sportcampus Zuiderpark

Samenwerking

Sportcampus Zuiderpark is een initiatief van de gemeente Den Haag en De Haagse Hogeschool.

Gemeente Den Haag

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

Verantwoording

Dit presentatieboek bevat het Voorlopig Ontwerp voor Sportcampus Zuiderpark in Den Haag. Het is de uitwerking van het Schetsontwerp waarmee de gemeente Den Haag en De Haagse Hogeschool in april 2013 instemden. In opdracht van de Gemeente Den Haag vervaardigde FaulknerBrowns Architects het Voorlopig Ontwerp.

De totstandkoming van Sportcampus Zuiderpark is mede afhankelijk van een additionele financiering die in oktober 2013 aan de Gemeenteraad van Den Haag zal worden voorgelegd. Eind september zal naar verwachting de samenwerkingsovereenkomst met De Haagse Hogeschool door de Raad van Toezicht van De Haagse Hogeschool worden goedgekeurd. In die periode zal ook de intentieovereenkomst met ROC Mondriaan worden getekend.

18 september 2013

Ontwerp door:
FaulknerBrowns Architects

Adviseurs:
Deerns, Installatietechniek
ABT, constructies
ZRI, adviseurs ingenieurs
BBN, kostenadvies

Inhoudsopgave

- 2 Voorwoorden
- 3 Sportcampus Zuiderpark in vogelvlucht
- 4 Sportcampus Zuiderpark, unieke locatie voor sport, onderwijs en bewegen
- 5 Voorzieningen
- 6 Impressies huidige en nieuwe situatie
- 7 Een impuls voor de omgeving
- 8 Parkeren en fietsenstalling
- 9 De Haagse Hogeschool, ROC Mondriaan, Sportservicezone, Restaurant
- 10 Overzicht begane grond
- 11 Overzicht eerste en tweede etage
- 12 Topsporthal
- 13 Beachsporthal
- 14 Turnhal
- 15 Breedtesporthal A en B
- 16 Programma/invulling Sportvoorzieningen
- 17 FaulknerBrowns Architects
- 18 Duurzaamheid
- 19 Planning

Voorwoorden

Sportcampus Zuiderpark: lang verwacht, maar gaat er nu toch komen! Daar ben ik zeer verheugd over. Ik ben er trots op, dat Den Haag in het Zuiderpark de sportvoorzieningen krijgt, die het lang heeft moeten ontberen. Met de komst van de topsporthal zijn er eindelijk perspectieven op grote indoor sportevenementen in onze stad.

Met de beachsporthal kunnen beachvolleyballers en beachsoccerspelers de volgende stap zetten in de verdere ontwikkeling van hun nog jonge sport. Zij beschikken straks zelfs over faciliteiten die bijna nergens ter wereld bestaan.

De samenbundeling van onderwijsopleidingen op het gebied van sport in gebouwen met de modernste voorzieningen maakt Sportcampus Zuiderpark echt compleet.

De oudste Academie voor Lichamelijke Opvoeding van Nederland blijft zo ook in de toekomst toonaangevend. Bovendien kunnen studenten en leerkrachten van hieruit alle Hagenaars bereiken met programma's en activiteiten.

Sportcampus Zuiderpark zal er zijn voor studenten, topsporters, amateursporters en alle Hagenaars, vooral uit de omliggende wijken. Dat zal Sportcampus Zuiderpark doen uitgroeien tot een nieuw Haags icoon met een grote uitstraling.

Karsten Klein,

wethouder Jeugd, Welzijn en Sport
gemeente Den Haag

Met de Sportcampus krijgt zowel het Zuiderpark als Den Haag er een prachtige functie bij. Dat is geweldig nieuws voor alle Hagenaars. Het unieke aan de Sportcampus is dat het topsportvoorzieningen combineert met sportonderwijs en voorzieningen waar alle Hagenaars van profiteren. Ik ben er daarom van overtuigd dat het complex en de komst van de vele studenten veel in beweging gaat brengen, met name in de omliggende wijken. Enerzijds kunnen jongeren uit de buurt eenvoudig kennis maken met sport en hier een opleiding volgen. Anderzijds kunnen de leerlingen van de campus via stages op scholen en verenigingen in de buurt sport promoten. Dat stimuleert tot bewegen en draagt bij aan een gezonde levensstijl.

Het Zuiderpark omarmt letterlijk het gebouw en de sport. Samen met de al aanwezige atletiekbaan, het zwembad, de rolschaatsbaan, de skatebaan, de voor recreatief en sportief gebruik te benutten ringweg en de speelweide wordt het Zuiderpark een parel voor zowel de topsport als de amateursport. Ik ben dan ook trots dat het is gelukt deze prachtige sportvoorziening voor de stad en voor Nederland te realiseren.

Marnix Norder,

wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie
gemeente Den Haag

De Haagse Hogeschool is blij dat Sportcampus Zuiderpark, mede dankzij de goede samenwerking met de gemeente Den Haag, doorgang vindt. De nieuwe locatie biedt veel kansen voor zowel de omliggende wijken en de regio Haaglanden, als voor onze studenten van de HALO en Sportmanagement, die grotendeels uit Zuid-Holland en Zeeland komen.

Studenten zullen in de praktijk leren door projecten en activiteiten uit te voeren met bewoners uit de omliggende wijken (soms samen met leerlingen van ROC Mondriaan). Ook worden studenten betrokken bij onderzoek naar het verbeteren van (top)sportprestaties of hulpmiddelen voor de gehandicaptensport, alsook onderzoek naar factoren die leefstijl beïnvloeden en bewegen stimuleren.

Ik ben ervan overtuigd dat Sportcampus Zuiderpark een grote meerwaarde zal bieden op al deze terreinen. De wisselwerking tussen hogeschool en omgeving zal leiden tot vele, vele mooie projecten. In 2016 heeft Den Haag niet alleen de oudste sportacademie van Nederland, maar met de campusvestiging ook de modernste.

Rob Brons,

voorzitter College van Bestuur
De Haagse Hogeschool

*Den Haag heeft straks de oudste
en ook de modernste sportacademie
van Nederland*

Den Haag heeft de oudste sportacademie van Nederland en met Sportcampus Zuiderpark straks ook de modernste in 2016: een toplocatie voor sport, onderwijs en bewegen. Voor topsporters, Hagenaars die sporten of bewegen, studenten en de sportliefhebber. Een centrum waar alle niveaus van sport en sportevents hand in hand gaan met onderwijs en onderzoek.

De Sportcampus maakt allerlei vormen van samenwerking mogelijk op het gebied van bewegen, sport en onderwijs met partijen uit de sportwereld, het bedrijfsleven en het maatschappelijk veld. Samen met de al aanwezige atletiekbaan, het zwembad, de rolschaatsbaan en de speelweide, wordt Sportcampus Zuiderpark het centrum voor zowel de topsport als de amateursport.

De komst van Sportcampus Zuiderpark zal een aanzienlijke impuls zijn voor de omliggende wijken. De ontwikkeling zal plaatsvinden met respect voor de historie en emotionele waarde van het sportkwadrant van het Zuiderpark.

Sportcampus Zuiderpark, unieke locatie voor sport, onderwijs en bewegen

*Nergens in Nederland komen
toegepaste kennis op het gebied
van bewegen en topaccommodaties
voor sport zo bij elkaar*

Op de plaats van het oude voetbalstadion van ADO Den Haag komt een unieke locatie voor sport, onderwijs en bewegen. Naast een breed scala aan mogelijkheden van beroepsonderwijs (MBO-HBO) met topsportfaciliteiten wordt het een topcentrum voor toegepaste kennis, praktijkonderzoek en sportevenementen. De Haagse Hogeschool vestigt zich op het nieuwe complex met de opleidingen Leraar Lichamelijke Opvoeding (HALO) en Sportmanagement. ROC Mondriaan zal voor onderdelen van de School voor Lifestyle, Sport en Bewegen gebruik maken van enkele onderwijsruimtes en een gymzaal. Hierdoor ontstaat een doorlopende leerlijn voor Sport en Bewegen. Er komt een topsporthal, een beachsporthal, een turnhal, een dubbele breedtesporthal, vier gymzalen, een dojo en danszaal. Rondom de te realiseren nieuwbouw wordt het sportveldencomplex opnieuw ingericht. Naast acht voetbalvelden, waarvan minimaal twee met kunstgras, worden er een multifunctioneel kunstgrasveld voor hockey en tennis en een beachcourt aangelegd. De opleidingsteams van de profvoetbalclub ADO Den Haag en de amateurvoetbalclubs HDV en WIK zullen hiervan de vaste bespelers zijn. Daarnaast zullen de beachvolleyballers, de beachsoccerpelers en de studenten van de Academie voor Sportstudies en ROC Mondriaan gebruik maken van de velden.

Nieuwe mogelijkheden

Met zijn bestaande reeks aan sportieve en recreatievoorzieningen is het Zuiderpark al ruim acht decennia lang een belangrijke plaats voor de Hagenaars en met name de bewoners van omliggende wijken. Met het zwembad, de atletiekbaan, de uitgestrekte speelweide, de (kano- en vis)vijvers, de ringweg voor wandelaars, fietsers en skeelers, het Parktheater, de skatebaan, de speeltuin, de modelspoorbaan en de stoomtreinen van Stoomgroep West en het hertenkamp krijgt het park door de komst van Sportcampus Zuiderpark een enorme uitbreiding van mogelijkheden, voor sport, onderwijs en bewegen.

Met onderwijsprogramma's zullen bewoners van vooral de omliggende wijken

worden betrokken bij de nieuwe mogelijkheden die het park door de komst van de Sportcampus biedt.

Historie

Het Zuiderpark is één van de eerste en grootste volksparken van Nederland. Het is ontworpen door architect H.P. Berlage (1856-1934). Het 110 hectare grote park was in eerste instantie bedoeld voor de bewoners van omliggende volkswijken, omdat zij op te grote afstand woonden van 'bosch en duin'. Het nieuwe park moest de buurtbewoners de broodnodige ontspanning bieden in groen en natuur. Door de jaren heen bezochten duizenden Hagenaars het park, waar ook grote evenementen plaatsvonden zoals het optreden van The Rolling Stones (mei 1976 in het ADO Den Haag-stadion) en al jarenlang Parkpop en de multiculturele manifestatie Milan. Door een renovatie in 2000 onderging het Zuiderpark een face lift. De verhuizing van de profclub van ADO Den Haag naar een nieuw stadion in het Forepark in 2007 bood perspectief voor nieuwe mogelijkheden. De gedachten aan een sportcentrum en de bundeling van onderwijsopleidingen op het gebied van sport, kregen snel gestalte. Bovendien had Den Haag als derde stad van Nederland na de sloop van de Houtrusthallen al jaren geen locatie meer om grotere indoor sportevenementen te organiseren. Begin 2011 is het Zuiderpark aangewezen als Rijks beschermd stadsgezicht.

Nieuwe fase

Door de komst van Sportcampus Zuiderpark begint het midden in de stad gelegen park aan een nieuwe fase, waar nieuwe coalities ontstaan op het gebied van sport, onderwijs en bewegen. De samenbundeling is uniek in Nederland vanwege het programma, de plek in het Zuiderpark en de impuls die ervan uitgaat voor de omgeving en Den Haag. Alle functies rond sport, onderwijs en bewegen komen er samen, met een duidelijke eigen identiteit.

Sportcampus Zuiderpark in het kort

- Ruim entreegebied
- Topsporthal met 3.500 zitplaatsen (2.000 vast, 1.500 op flexibele tribune)
- Beachsporthal met zes volleybalvelden (plus center court) en beachsoccer veld met 150 zitplaatsen
- Turnhal met 100 toeschouwerplaatsen
- Twee volwaardige breedtesporthallen (eventueel te combineren tot één hal) met 150 en 400 zitplaatsen
- De Haagse Hogeschool (HALO en Sportmanagement) met ruimte voor 1.400 studenten, vier grote en acht kleine collegezalen, drie gymzalen, een danszaal, een dojo (zaal voor gevechtssporten) en labs voor bewegingsanalyse en inspanningsfysiologie waarin onderwijs en onderzoek gaat plaatsvinden
- ROC Mondriaan, onderdelen van de School voor Lifestyle, Sport en Bewegen (onderwijsruimten en gymzaal)
- Restaurant van 600m² voor zowel studenten, sporters als bezoekers
- Sportservice (kantoren, vergaderzalen en fysiotherapie ruimte)
- Acht voetbalvelden, een multifunctioneel kunstgrasveld voor tennis en hockey en een beachcourt. Vaste bespelers WIK, HDV en opleidingsteams ADO Den Haag

Zuiderpark: bestaande voorzieningen

- Zwembad
- Atletiekbaan
- Fitnesscentrum
- Skeelerparcours
- Skateplaats
- Rolschaatsbaan
- Speelweide met fitplaats, basketbalveld en cricketpitch
- Kinderboerderij
- Speeltuin bij beelden Ot en Sien
- Hertenkamp
- Kano- en visvijvers
- Avonturenpark voor jeugd
- Modelspoorbaan van Stoomgroep West

Parkeren

- 671 parkeerplaatsen in de directe omgeving
- fietsstalling voor 635 fietsen (onder de galerij van het gebouw)

Impressies huidige en nieuwe situatie

Ingang Zuiderpark Melis Stokelaan

Huidige situatie

Nieuwe situatie

Parkeerplaats zwembad en atletiekbaan

Huidige situatie

Nieuwe situatie

Situatie ter hoogte van het zwembad

Huidige situatie

Nieuwe situatie

Een impuls voor de omgeving

Sportcampus Zuiderpark komt op de plaats van het voormalige ADO Den Haag-stadion. De komst van de campus op deze plek zal een bijzondere impuls zijn voor de omgeving. Aan de achterzijde van het gebouw wordt de ringweg in het Zuiderpark doorgetrokken. Daar komt ook een nieuwe sloot om de wateropvang op peil te brengen. Daarmee wordt het toegankelijke gebied als het ware vergroot en sluit het beter aan bij de omgeving.

De ringweg wordt met pollers afgesloten, zodat deze optimaal kan worden benut voor recreatief gebruik door fietsers, joggers, wandelaars en skeelers. De weg is verder alleen toegankelijk voor bevoorradings- en onderhoudsverkeer. Het naar een parkeerplaats zoekend verkeer hoeft nu niet meer ver het park in te rijden, maar wordt buiten de ringweg gehouden. Ook wordt de entree vanaf de Melis Stokelaan verbeterd met een groene middenberm en wordt het bestaande parkeerterrein bij de atletiekbaan onderdeel van het plan.

Sportcampus Zuiderpark zal een impuls geven aan de omliggende wijken. Zij zal toegankelijk zijn voor de bewoners, studenten en zal zowel op de campus als in de wijken activiteiten en programma's aanbieden. Om deze bewoners en in feite alle Hagenaars in beweging te brengen, zich (sportief) te ontwikkelen en nog meer mogelijkheden te bieden om op de Sportcampus en in het park te recreëren. Daarnaast wordt door de komst van de sportcampus ook het onderwijsaanbod voor de omliggende wijken uitgebreid met opleidingen op MBO- en HBO niveau.

Sportcampus Zuiderpark, een plaats waar samenwerkende partners zich inzetten voor de 'Gezonde Wijk', prestatie en talentontwikkeling

Parkeren en fietsenstalling

Een belangrijke voorziening voor de Sportcampus is de ruimte voor parkeren. Er zijn in totaal 671 parkeerplaatsen. Langs de Melis Stokelaan aan de kant van het Zuiderpark, liggen al 127 parkeerplekken. Er zullen dan nog 329 plekken worden gecreëerd bij de Melis Stokelaan, aan weerszijden van de Mr. P. Droogleever Fortuynweg tot aan het zwembad en de accommodatie van atletiekvereniging Sparta.

Er wordt ook nog een parkeergelegenheid voor 165 auto's aangelegd naast het clubgebouw van HDV op het zogenaamde Tweede Gedeelte van de veldsportaccommodatie van het Zuiderpark.

Voor het zwembad is ruimte voor 20 parkeerplaatsen en bij het terrein van ADO Den Haag voor 30 plaatsen. Vanaf deze parkeervoorziening komen voetgangerspaden naar de hoofdentree van het gebouw. Ook de parkeer ruimte wordt ingepast in het gebied. De parkeerplaatsen aan de Mr. P. Droogleever Fortuynweg worden omzoomd met hagen.

De combinatie van hagen, bomen en open verharding met graskeien geeft het parkeerterrein een groene uitstraling, die past bij het karakter van het park.

Bij de entree van het gebouw komen aan weerszijden twee stallingen met een totale capaciteit van 635 fietsen.

*Sportcampus Zuiderpark:
de plaats voor ontmoeten,
meedoen, leren en
samenwerken*

*MBO en HBO werken samen aan
het stimuleren van bewegen in Den Haag*

De Haagse Hogeschool

(begane grond en 1^e etage)

- 4 grote collegezalen
- 8 kleine collegezalen
- 3 gymzalen
- danszaal
- dojo (zaal voor gevechtssporten)
- labs voor bewegingsanalyse en inspanningsfysiologie

ROC Mondriaan

(begane grond)

- de intentie om hier enkele onderwijsruimtes en een gymzaal te huren
- concrete invulling wordt nog bepaald

Sportservicezone

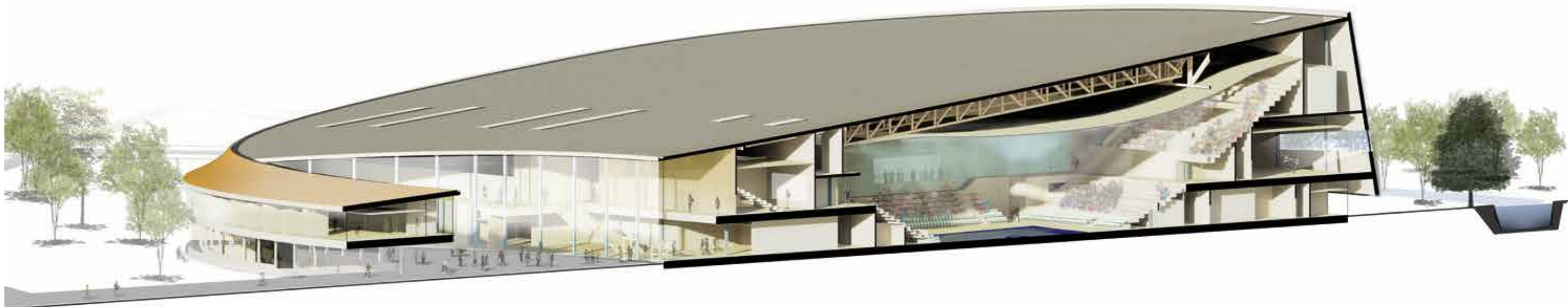
(begane grond)

- 200m²
- 7 kantoorruimten
- 2 vergaderruimten
- behandelkamer en fysioruimte

Restaurant

(begane grond)

- 600m² voor zowel studenten, sporters als bezoekers

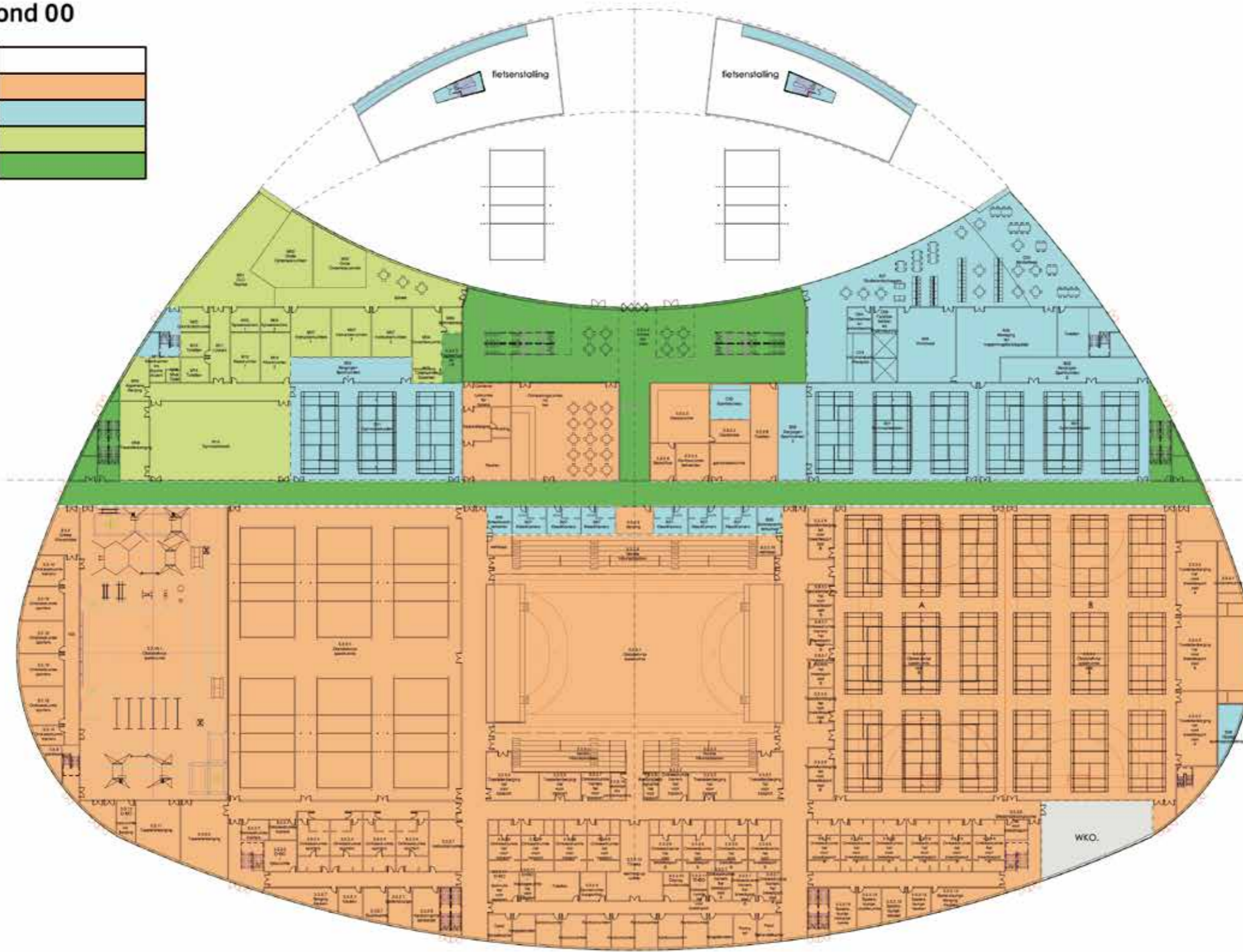

Overzicht begane grond

Begane Grond 00

Gemeente	
HHS	
ROC	
Algemeen	

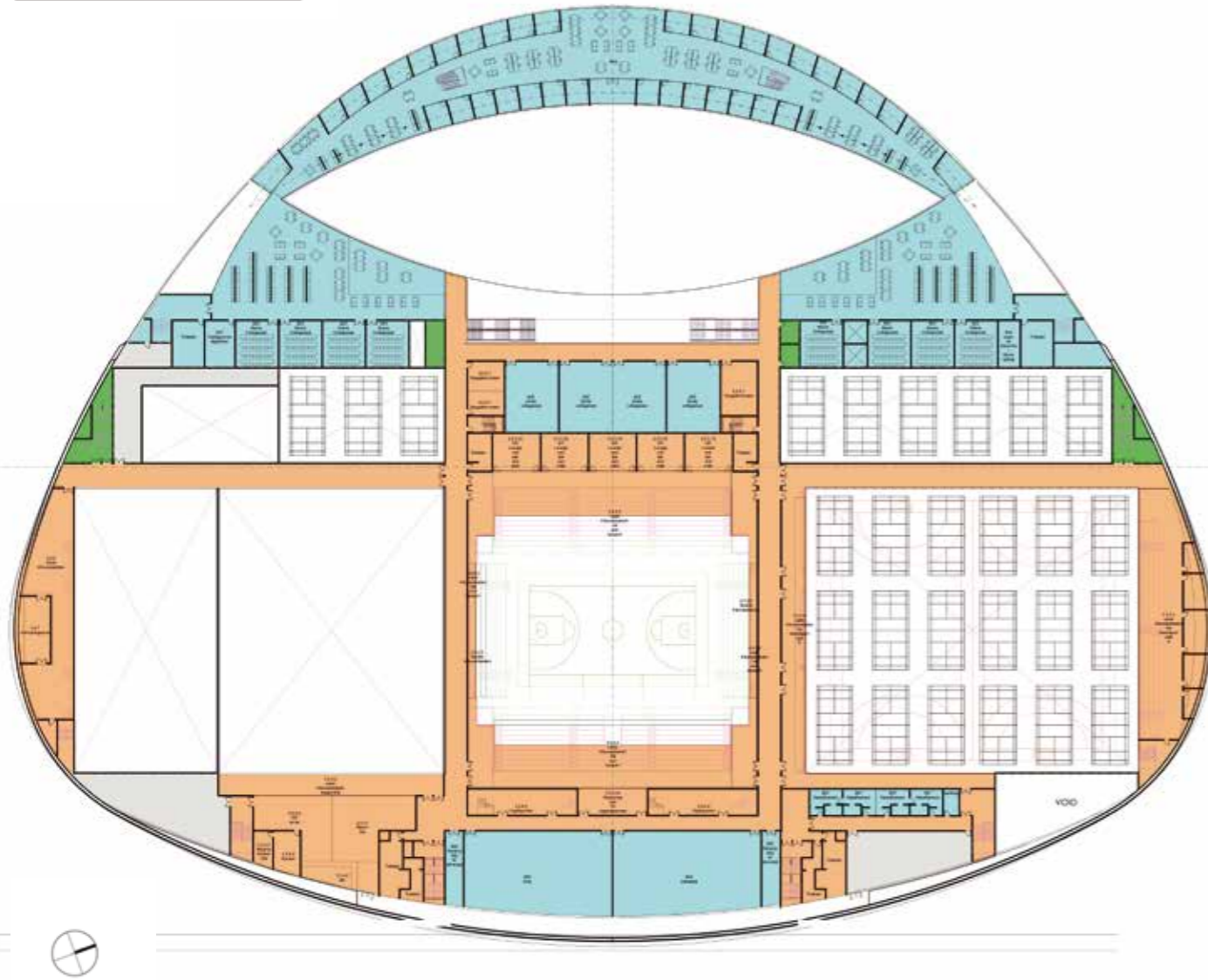

Overzicht eerste en tweede etage

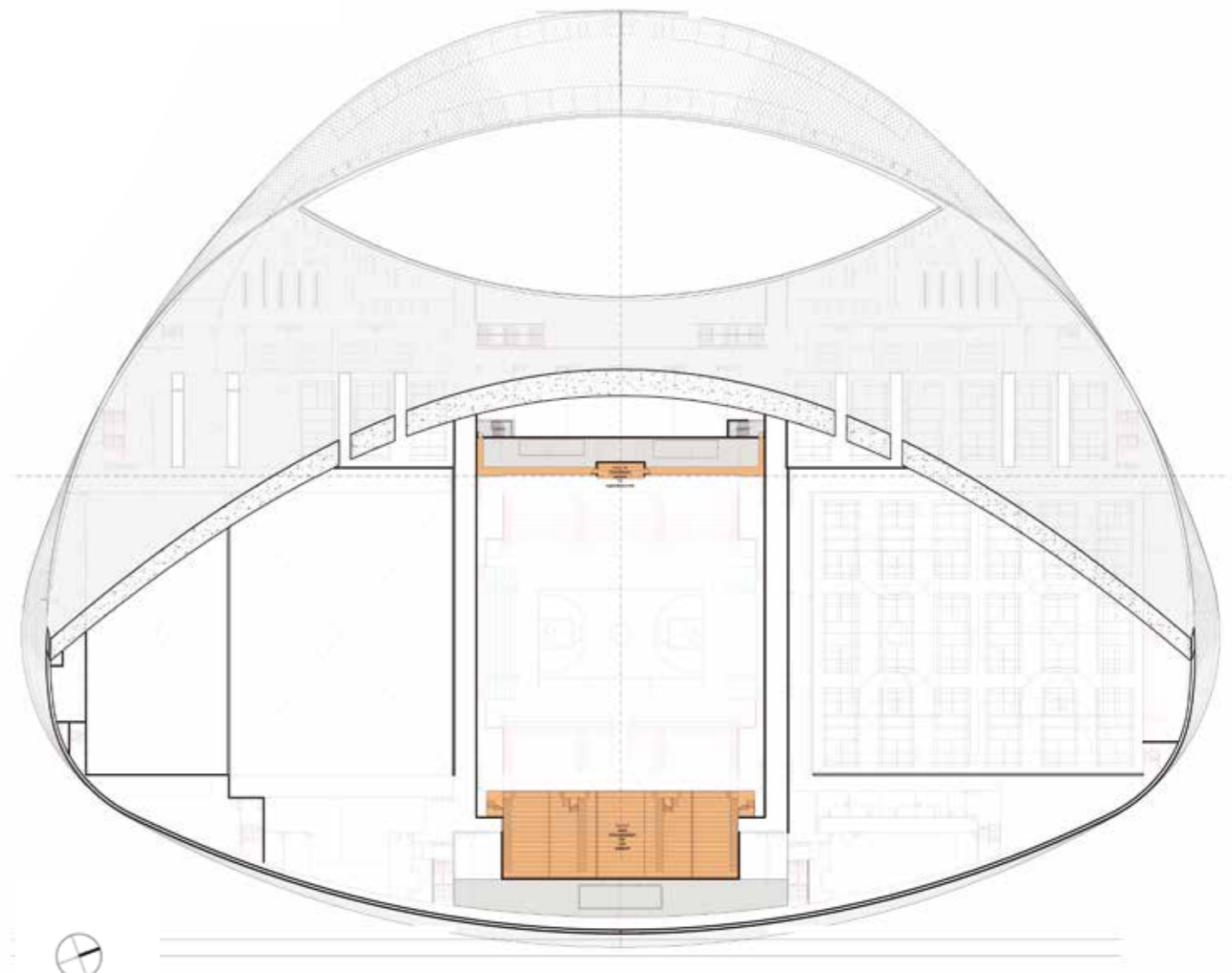
Verdieping 01

Gemeente	Orange
HHS	Light Blue
ROC	Light Green
Algemeen	Dark Green

Verdieping 02

Gemeente	Orange
HHS	Light Blue
ROC	Light Green
Algemeen	Dark Green

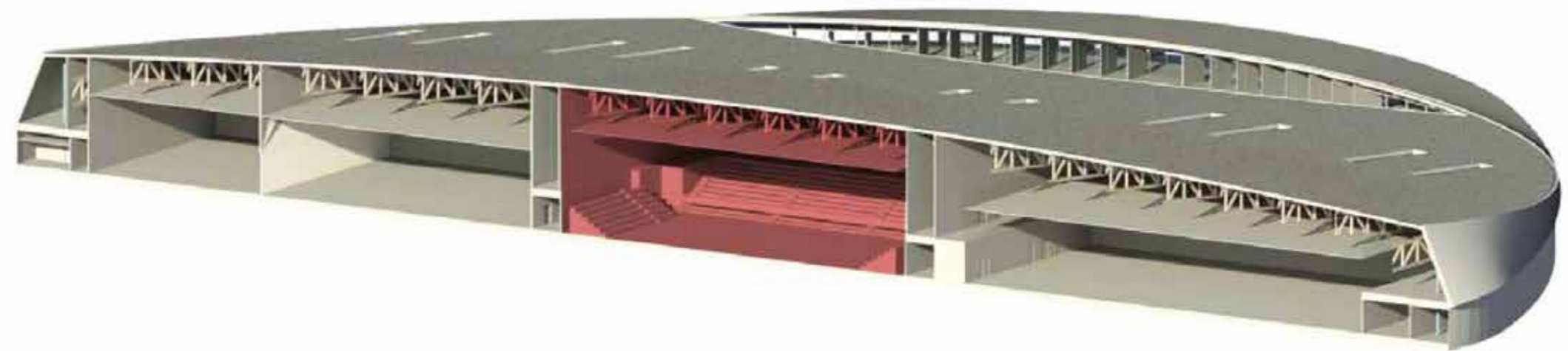
Topsporthal

(46 x 26 x 12,5 meter)

- Capaciteit 3.500 zitplaatsen (2.000 op vaste tribune, 1.500 op flexibele tribune, bereikbaar via eerste etage)
- Ruimte tv/pers
- Fitness/warming up ruimte

*Sport inspireert, sport verbindt,
bewegen is gezond*

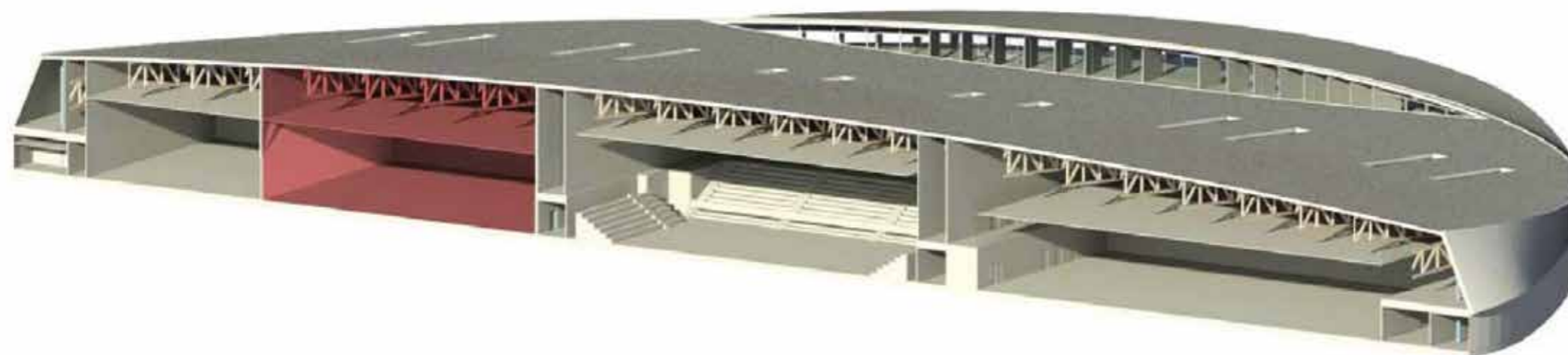
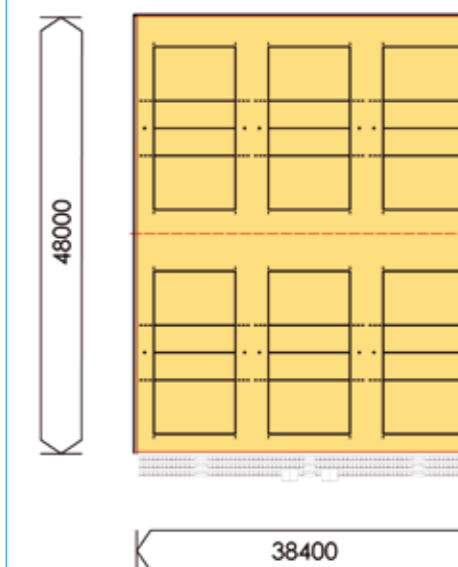

Beachsporthal

(48 x 38 x 10 meter)

- 6 beachvolleybalvelden/1 beachsoccerfeld
- Schoonloopzone
- 150 zitplaatsen
- Op eerste verdieping: beachbar en VIP-accommodatie

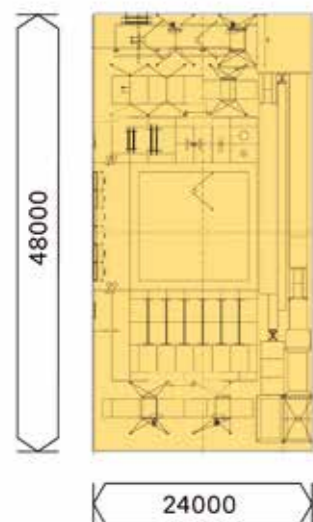

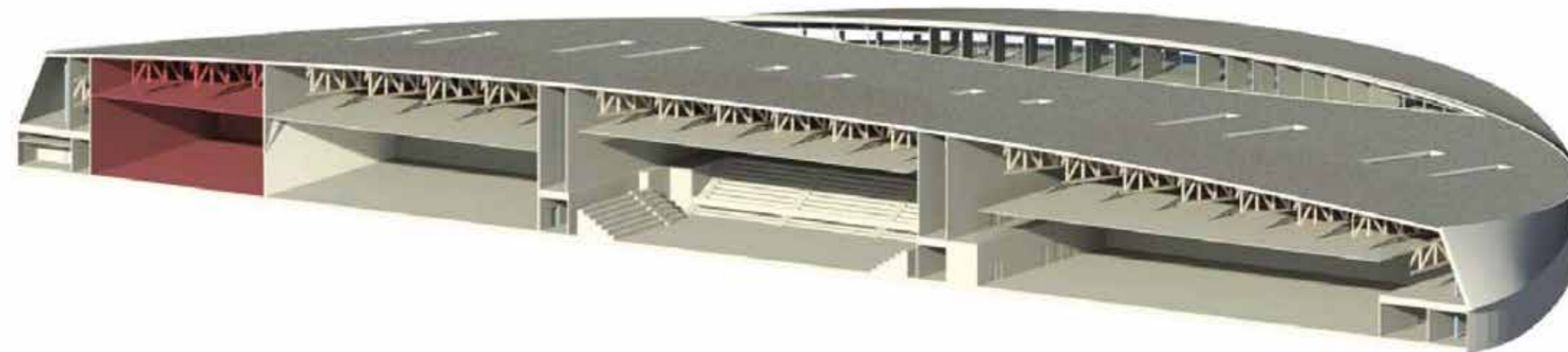
Turnhal

(48 x 24 x 7 meter)

- De hoogte van de hal wordt deels 9 meter t.b.v. trampolinespringen

Uitnodigende en inspirerende plek

Breedtesporthal A

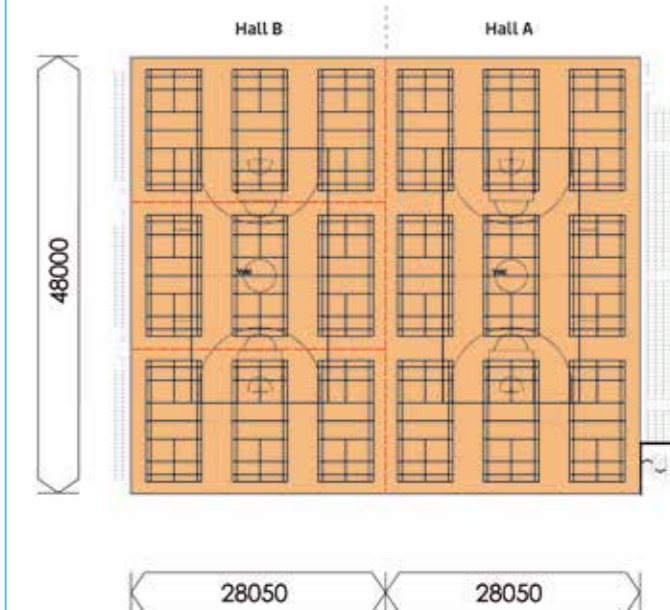
(48 x 28 x 9 meter)

- 400 vaste tribuneplaatsen

Breedtesporthal B

(48 x 28 x 9 meter)

- 150 vaste tribuneplaatsen
- De twee hallen kunnen worden samengevoegd tot één hal
- Breedtesporthal B kan worden gesplitst in drie zalen

Programma/invulling Sportvoorzieningen

Topsporthal

- Wedstrijden (Haagse) sportverenigingen
- Regionale en nationale topsportwedstrijden
- Evenementen
- Volledig daggebruik door de Academie voor Sportstudies (De Haagse Hogeschool)

Beachsporthal

- Beach Team Holland (Nederlandse Volleybalbond)
- KNVB Beach Soccer
- (Beach)sportverenigingen
- Recreatief gebruik

Turnhal

- Gezamenlijke turnverenigingen Den Haag (nu in tijdelijke turnhal)
- Stichting Topturnen Den Haag
- De Haagse Hogeschool

Breedtesporthallen

- Veel interesse van Haagse sportverenigingen
- Verzoek van enkele clubs om hun thuishaven hier te vestigen
- Belangstelling Regionaal Zaalvoetbal Trainingscentrum (KNVB)
- Volledig daggebruik door de Academie voor Sportstudies (De Haagse Hogeschool)

Algemeen

- Trainings- en wedstrijdvoorzieningen Haagse sportclubs
- Podium voor (top)sport, waar sport en publiek elkaar ontmoeten
- Theater met topsport als entertainmentprogramma (topsport als inspiratie)
- Programmering sportieve jaarprogramma door sportregisseur
- Sporttheater loopt buiten gebouw door met activiteiten/studentenplein (park/sportvelden)
- Verbinding met wijken door activiteiten op pleintjes
- Sportgebouw voor omliggende wijken
- Jonge talenten laten zich inspireren door topsporters
- Studenten als drijvende kracht achter sporttheater

Vitaal podium voor de gezonde wijk in beweging

- Inspirerend podium om mensen te verleiden tot bewegen
- Bijdrage aan bewustwording dat sporten gezond is
- Sport en bewegen als dragers voor maatschappelijke verbetering
- Organisatiekracht voor sport en spel
- Programma's in de wijken

Organisatiekracht

- Personal coaches, obesitascentrum, studieprojecten gericht op gezondheid
- Praktijkonderzoek vanuit Sportcampus Zuiderpark
- Praktijkclub voor revalidatie
- Innovatie op gebied van bewegen en sport
- Innovatie in samenwerking met bedrijfsleven
- Kennisontwikkeling voor gehandicaptensport

Een toplocatie met unieke coalities van onderwijs en onderzoek op het gebied van sport, bewegen en gezondheid

*Sportcampus Zuiderpark
maakt de stad completer en trots*

FaulknerBrowns Architects

FaulknerBrowns Architects, dat zijn hoofdvestiging heeft in Newcastle-upon-Tyne (Engeland) is de ontwerper van Sportcampus Zuiderpark. Het bureau heeft een grote faam op het gebied van het ontwerpen van sport- en vrijetijdsvoorzieningen. Een voorbeeld hiervan is het Omnisportcentrum in Apeldoorn. FaulknerBrowns Architects kreeg van de gemeente Den Haag en De Haagse Hogeschool de opdracht een ontwerp te maken, dat aansluit op het karakter van het Zuiderpark.

Het gebouw wordt een icoon, maar zal qua hoogte niet verder reiken dan het groen in de omgeving. Via een entree aan noord- en zuidzijde is het hart van het ontworpen gebouw te bereiken. Aan de westzijde is het gebouw meer open om het Zuiderpark tot in het hart van de Sportcampus te laten doordringen. Met een levendige, karakteristieke oostgevel wordt een verbinding gelegd met de omliggende wijken.

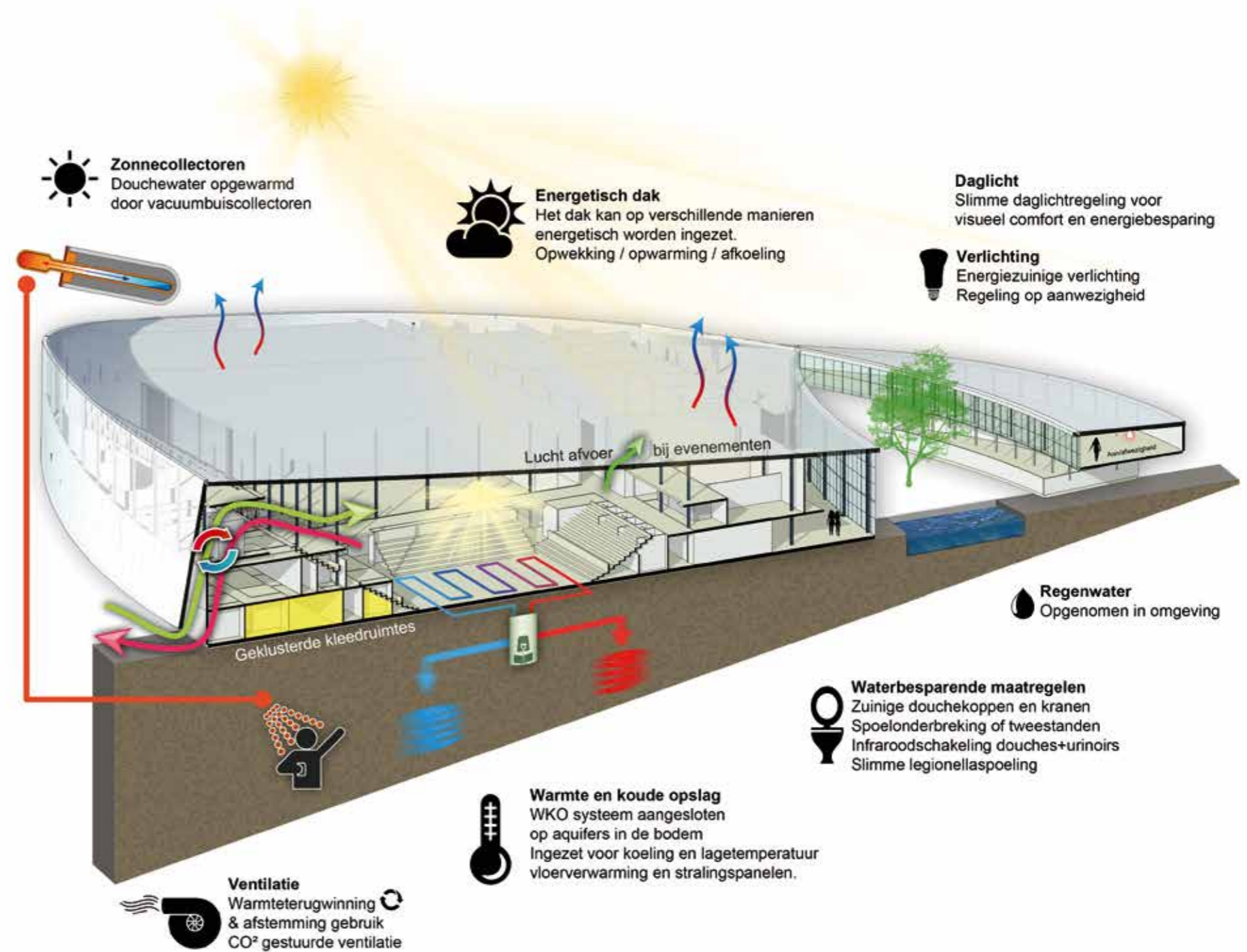
Duurzaamheid

Het streven naar een zo duurzaam mogelijk gebouw is een vanzelfsprekend constante binnen het planontwikkelingsproces. In de VO-fase is dat vooral basaal aan de orde geweest door in de bouwkundige ontwerpen op zoek te gaan naar indelingen, ruimtelijke mogelijkheden en constructies die zo weinig mogelijk materiaal zullen vergen en het volume van het gebouw kunnen beperken.

In de vervolgfases zal er bij de verdere materialisatie worden gekozen voor duurzaam te produceren bouwstoffen en bouwmethodes, met oog voor hergebruikmogelijkheden na afloop van de levenscyclus. Hoewel daar budgettair niet in was voorzien, is bij de herstart ook ingezet op de realisatie van warmte- en koudeopslag in de bodem en de toepassing van warmtepompen voor de klimaatbeheersing in de productie van warmte en koude voor het gebouw. Het is gelukt deze installaties financieel in te passen in de beschikbare budgetten, zodat in elk geval een solide basis is verzekerd voor het realiseren van de doelstelling van een CO₂-neutraal gebouw. Daarnaast zijn er mogelijkheden in beeld gebracht voor aanvullende voorzieningen, zoals een grijswater-circuit, de toepassing van zonneboilers voor de warmwaterinstallaties voor de douches, warmteterugwinning uit het douchewater, het op grote schaal toepassen van led-verlichting, vormen van zonne-energie op het enorme dak (ruim 20.000 m²) en het maken van een "energie dak" voor het passief vergaren van aanvullende koelcapaciteit.

Ook het maken van een "groen dak" met sedumbepplanting kan de duurzaamheidsprestatie van het gebouw verbeteren. Al deze mogelijkheden zijn in de VO-fase niet verder uitgewerkt, omdat voor de realisatie ervan vooralsnog geen budget beschikbaar is. In de vervolgfases zal nader onderzoek worden gedaan naar mogelijkheden van bijvoorbeeld terugverdiendtijd, aanvullende investeringen van derden en/of subsidies om alsnog aanvullende duurzaamheidsvoorzieningen in de planvorming mee te nemen.

- Zonnecollectoren (voor verwarmd douchewater)
- Energetisch dak
- Verlichting (energiezuinige verlichting, regeling op aanwezigheid)
- Warmte- en koudeopslag
- Waterbesparende maatregelen (zuinige douchekoppen en kranen, spoelonderbreking of tweestanden, infraroodschakeling douches en urinoirs)
- Slimme legionellaspoeling

Planning

Najaar 2013:

- start aanvraag omgevingsvergunning voor een deel van het parkeerterrein om af te wijken van het bestemmingsplan
- ondertekenen Samenwerkingsovereenkomst met De Haagse Hogeschool en intentieovereenkomst met ROC Mondriaan
- goedkeuring additioneel budget door de gemeenteraad van Den Haag

Januari 2014:

- afronding Definitief Ontwerp
- bouwrijp maken terrein

September 2014: start bouw

Medio 2015: hoogste punt

Juni 2016: oplevering complex

Nazomer 2016: opening Sportcampus Zuiderpark

www.denhaag.nl/sportcampus

